

studeras med avseende på motsägelser och dissonanser. Trots frågetecknet måste detta framhållas som en tankediger text och ett viktigt bidrag till etnologjämnets metoddebatt.

Gunnar Alsmarks eget bidrag gäller etnicitet utifrån upprepade intervjuer med en enda person, en ung kvinna med multietnisk bakgrund. Genom att på detta sätt placera en individ i centrum blir det möjligt att se hur olika tillhörigheter kombineras. Jämte Linde-Laursens artikel sist i antologin är f.ö. detta enda texten som berör ett av de viktigaste stråken i debatten om identitetsbegreppet på senare år, nämligen den om identitetspolitiken i USA.

Lissie Åström ger en överskådlig presentation av identitetsstrategier utifrån växlande definitioner av manligt och kvinnligt i olika sociala miljöer i historisk förändring. Eftersom förf. betytt så mycket för att införa könsperspektiv i etnologin är artikeln värd att uppmärksamma.

Hur professionella grupper blir till genom att förhandla fram nya yrkesidentiteter är Kerstin Arcadius ämne. Sekelskiftets museimän tar kommandot genom att erbjuda ett modernt perspektiv på förfluten tid. Dessa manliga akademiker mutade in sin plats genom avgränsningar mot amatörer och hembygdsentusiaster.

Biografen som scen för kollektiva identitetskonstruktioner presenteras av Carina Sjöholm. 1940- och 50-talens landsbygdsungdomar förvärvade nya kompetenser i mötet med filmen. Till skillnad från den i mediaforskningen vanliga inriktningen på att läsa filmen som text läggs huvudvikten vid besöken som en kollektiv ritual, en läroprocess som inkluderar tack samma detaljer som samlandet av filmstjärnebilder.

De två avslutande uppsatserna understryker rumslika aspekter av identiteten och känns som en fingervisning om att landskapet och platsen har tagit en tätplats i att sätta fart på etnologernas nyfikenhet och fantasi. Markus Idvall debuterar med en mycket välskriven uppsats om Öresundsregionen. I offentliga utredningar speglas försöken att etablera en region genom att framställa den som något givet och redan existerande. Sista artikeln byter kontinent. Den kaliforniska småstaden Solvang säljer sig till turisterna med en väl marknadsanpassad och självsvåldigt nyuppfunnen danskhet. Det måttliga intresset för detaljtrohet och autenticitet i denna identitetskonstruktion väcker Anders Linde-Laursens intresse. Ämnet får relief i en jämförelse med Europa där historien sorterats i prydligare mönster, nation för nation och därmed med ett starkare fokus på formella äkthetsstämplar.

Uppsatserna ger en bredd av infallsvinklar och täcker de flesta sammanhang där identitet figurerat i debatten. Ett ämne saknas dock, 80-talets vanligaste bud om den sociala identitetens grundval, nämligen klass. Här har det hänt mycket under 90-talet. Ett nytt socialt landskap har ritats upp i många förvirrande turer. Framträdande inslag är arbetslösheten, vår tids största reduktion av identiteter, jämsides med välfärdsstatens nedrustning – samhällets reträtt som garant för rimligt minimiutrymme för medborgarnas identitetsprojekt. Här finns också alla de nya begreppen med sina övertalande anrop och tvingande positioneringar: den nya underklassen, risksamhället, tvåtredjedelssamhället, enfemedelssamhället. Det här området tycks forma sig till 90-talets blinda fläck i etnologin.

Gunnar Alsmarks förord vill inte låsa sig för någon bestämd definition av identitet, utan pekar på några utvecklingslinjer och debatter. Redaktören menar att författarna i sina diskussioner upplevt en motsättning mellan att tala om individers identitet i pluralis, respektive en enda, personens totala identitet. Men forskningens uppgifter skapas väl mer ur försök att korrigera slagsidor i allmänt spridda föreställningar, snarare än att säga vilken teori som är bäst. I tider av stark betoning av individen blir undersökningar av de sociala villkoren för sådana idéer viktiga att belysa. En hel del uppslag i den vägen ges alltså också i denna bok.

Magnus Mörck, Göteborg

Karin Johannisson: *Kroppens tunna skal. Sex essäer om kropp, historia och kultur.* Norstedts förlag, Stockholm 1997. 288 s., ill. ISBN 91-1-971362-2.

Kroppens tunna skal är en kroppens historia sedd med humanismens ögon. Karin Johannisson, professor i idé- och lärdomshistoria, belyser hur relationen till den egna kroppen konstrueras i ett växelspel mellan natur och kultur. Boken är en fortsättning på Johannissons tidigare undersökningar av den historiska kroppen och en av flera intressanta böcker som under de senaste åren skärskådat kroppen ur ett socialt och kulturellt perspektiv (se recensioner i *RIG* nr 1–2 1997).

”Kroppen formas av och i världen”, säger förf. Kroppen är med andra ord inte ett entydigt objekt utan transformeras i tid och rum. Genom att problematisera det till synes naturliga visar förf. på dess konstruerade

status. Kroppen kan läsas som ett tidsbundet språk. I kroppens förflutna speglas den samhälleliga kontexten och därmed också individens villkor för vad som var möjligt att tänka och kroppsligt kommunicera i olika historiska sammanhang.

Talet om kroppen domineras således inte enbart av en medicinsk logik utan kan betraktas som skal, yta, språk, myt och scen. Dessa tal eller begrepp är centrala när förf. diskuterar hur individen genom olika kroppsliga handlingar och beteenden gjort världen begriplig. I centrum står det tänkande och handlande subjektet. Förf. betonar att den individuella erfarenheten som rör sig i ett växelspel med kulturen inte får överskuggas av deterministiska modeller som biologiska, sociala eller religiösa. Boken består av sex essäer och handlar om den mänskliga kroppen som död materia och skal på dissektionsbordet, om smärtans tillgängliga språk, om hypokondrin som ett förkroppsligande av kulturella kategorier, om dårskapens historiska gestaltning och sjukdomars mening i tid och rum, samt om kroppen som politik i folkhemmet.

Då mitt eget forskningsfält behandlar långvarig smärta i vår samtid ur ett etnologiskt perspektiv framstår kapitlet "Kroppens Teater: Smärta" som särskilt intressant. Johannisson vill skildra smärta inte enbart genom medicinens framsteg utan även det lidande som individen upplever och som tolkas i skärningspunkten mellan kropp, medvetande och kultur. Olika tider tillåter olika smärtuttryck och upplevelsen varierar med den mening smärtan tillskrivs i världsordningen. Förf. påpekar att det är viktigt att skilja på smärta å ena sidan som förtummelse eller fysiologisk-biologisk reaktion, å andra sidan som upplevelse eller kulturellt-psykologiskt fenomen. Under det sena 1700-talet började synen på smärta förändras. Smärta som tidigare upplevts som oundviklig och som en del av människans vardag betraktades nu som av naturen oacceptabel och möjlig att undvika. "I den moderna medicinen har smärtans problem begränsats till att döva och eliminera den, medan själva smärtupplevelsen tvingar fram nya och svårare frågor" (s. 68). I mitten av 1900-talet framträdde den kroniska patienten och ett nytt medicinskt begrepp infördes: kroniskt smärtsyndrom. Med viss försiktighet tillskriver förf. varje tid sina symboliska sjukdomar. "Kanske framstår den kroniska smärtan som en sjukdom för en ny tid, ett välfärdssamhälle i kris" (s. 101). En omvälvande period som i vår kroppsorienterade tid kommuniceras som lidande anpassat till ett medikaliserat samhälle.

Historien har tillhandahållit olika sätt att hantera smärta, men den moderna smärtan kan endast legitimeras och bekräftas genom en medicinsk försorg. I förhållande till den akuta smärtan är den kroniska "odistinkt, ogenomskinlig, bokstavligen o-tolkad" (s. 100). Johannisson hänvisar till antropologiska analyser som visar att den kroniska smärtan inte enbart kan förklaras genom en medicinsk modell utan måste sättas i relation till individens sociala liv. Förf. efterlyser mer sammansatta och fantasifulle strategier när det gäller smärta; en rekapitulering av historiska handlingsmetoder som religiösa, stoiska eller romantiska.

Johannissons perspektiv på smärta i historisk tid är både genomgripande och inspirerande; hennes tankar och resonemang, som även innefattar en modern smärta, är tänkvärda att pröva också när de gäller den omedelbara samtiden. Under de senaste decennierna har det skett en förändring inom den medicinska tolkningen av smärta. Den internationella smärtforskningsorganisationen IASP (International Association for Study of Pain) beskriver smärta på följande sätt: *smärta är en obehaglig sensorisk och/eller emotionell upplevelse förenad med vävnadsskada, eller hotande vävnadsskada, eller beskriven i termer av sådan skada. Smärta är alltid subjektiv och kan uppträda i frånvaro av vävnadsskada*. Det innebär att smärta kan sökas i fler analytiska rum än det rent fysiologiska. Legitim smärta existerar även i en psykologisk och social dimension – en sfär som överskrider den fysiska individen. I dagens samhälle behandlas den kroniska smärtan ofta på en multidisciplinär smärtklinik. En mottagning där man arbetar över disciplinränderna i team bestående av läkare, psykolog, sjukgymnast, kurator, sjuksköterska och vid vissa kliniker även präst. Ambitionen på en sådan klinik är att betrakta individen och den kroniska smärtan ur ett "helhetsperspektiv". Innebär det att även medicinen nått fram till smärtans sammansatta natur?

Möjligtvis kan det multidisciplinära synsättet på kronisk smärta beskrivas som ett närmande mellan det förf. i kapitlet "Medicinsk grammatik" skiljer ut som vetenskaplig medicin, folkmedicin, alternativ medicin och vardagsmedicin, vilket innebär en vidare tolkning av smärtans orsak. Som förf. skriver ryms smärta varken "inom en renodlad medicinsk modell med inriktning på kroppen, eller en renodlat psykologisk med inriktning på själen. Snarare handlar det om *förkroppsligad erfarenhet*. Smärtan är ett språk som silas genom bestämda kulturella erfarenheter" (s. 100). Tolkad på detta sätt är det viktigt att analysera dagens multidisciplin-

plinära smärtkliniker inte som om de kommit allt närmare smärtans natur utan undersöka relationen mellan den multidisciplinära smärtkliniken och den kroniska patienten. Hur ser samspelet mellan ideologi och kroppslig praktik ut? Vad är möjligt att kommunicera? Vilka erfarenheter är möjliga att göra i en samtida kontext?

Kanske det inom en nutida kontext finns ett utrymme för just den ”omladdning” av historiska tekniker för att hantera lidandet som förf. efterlyser. I kapitlet ”Politisk anatomi” beskriver förf. hur politiska hotbilder kunde framställas genom kroppen. Genom vetenskapens insikter om människan skulle den privata kroppen underordnas den samhällseliga i ett förverkligande av drömmen om den åtgärdade, starka och kapabla folkroppen. Dagens smärtpatienter är inte desamma som gårdagens och det gäller att vara lika uppmärksam på att även samtidens medicinska diskurs om kroppen liksom den historiska ingår i en politisk och ideologisk kontext. För mig som etnolog är det ytterligare en utmaning att inte endast beskriva hur strukturer genomsyrar erfarenheterna utan även *visa* hur det är att leva en diskurs. Genomgående i Johannissonss essäer är berättelsen om hur samhällseliga intressen avspeglas i den individuella kroppen. En konstruktion av kroppen som Johannissonss historiska forskning visar är viktig att uppmärksamma även i vår egen samtid.

Susanne Ewert, Lund

Vardag som vetenskap. Håkan Andréasson m.fl. (red.). Skrifter från Etnologiska föreningen i Västsverige 22, Göteborg 1996. 386 s., ill. ISBN 91-85838-25-X.

Isamband med professor Sven B. Eks pensionering och 65-årsdag i juni 1996 publicerade doktorer och doktorander vid det etnologiska forskarseminariet i Göteborg en festskrift till sin lärare. Temat är att peka på vardagen som centralt objekt inom kulturforskningen.

Festskriften till Sven B. Ek ger en bild av att flera olika forskningsfält under senare år har utvecklats vid det etnologiska forskarseminariet i Göteborg. Birgitta Skarin Frykman har träffande kallat inledningen till boken *En levande mångfald*. Uppsatserna i boken avser tiden från senare delen av 1800-talet och fram till nutiden. Klassperspektivet är framträdande i flera av studierna, i linje med Eks betoning av klassperspektiv och historisk förankring inom etnologin. Ninni Tross-

holmen, som nyttjar informanters berättelser om sin barndom på 1920- och 30-talen i arbetarhem i Göteborg, kommer fram till att en gemensam klasstillhörighet har varit mer förenande än tillhörigheten till en och samma generation. Lars G. Strömberg, som studerat arbetarrörelsens mötesplatser i Göteborg 1890–1920, pekar på den sociala samhörighet som förekom när arbetarfamiljerna besökte gemensamma festplatser eller gjorde utflykter tillsammans till skärgården under sommarsöndagar. Magnus Mörck vill visa på att klassskillnaderna fortfarande är markanta under 1990-talet, bl.a. i fråga om högre utbildning och fritidsvanor, trots att kulturforskarna under denna tid alltmer har försummat att beakta klassperspektivet. ”Klass förklarar inte allting i det svenska samhället, men påfallande mycket jämfört med andra länder” (s. 209).

Ett perspektiv som har tillkommit jämfört med tidigare är genusperspektivet, som särskilt märks i Magnus Bergs och Lena Martinssons artiklar. Martinsson tar fasta på idéplanet, när hon analyserar hur man under 1890-talet resonerade om kön i arbetartidningen *Ny Tid*, som grundades 1892. Kvinnorna anklagas för att inte förstå och vilja delta i arbetarrörelsens kamp för förändringar i samhället. Detta visar männens syn på kvinnorna.

Förutom könsperspektivet lyfter Berg också fram ett internationellt perspektiv då han med utgångspunkt i nutida populärkultur problematiserar ”det främmande”, men även det patriarkaliska som i vår tid bl.a. har blivit den islamiska Orienten. Under tidigt 1900-tal finner man istället patriarkala system i närmiljön i Göteborg, i brukssamhällen som Jonsered, Hedefors och Stenkullen, som Ulf Stahre behandlar. I dessa miljöer anslöt sig de anställda först på 1920- och 30-talen till fackföreningsrörelsen. Det förekom nära och direkta kontakter mellan arbetare och fabriksledning, vilket enligt Stahre ”bidrog till att skapa en samhörighetskänsla med fabriken hos både fabriksledning och anställda” (s. 325).

Empirin i bidragen är i första hand hämtad från storstaden Göteborg, med tonvikt på arbetare och lägre medelklass. Materialet hämtas ur arkivaliska källor som fackföreningsprotokoll, tidningsartiklar och nedtecknade arbetarminnen som bygger på intervjuer utförda i samband med projektarbeten. Stahre t.ex. nyttjar både bevarade handlingar i de fabriker som han undersöker och intervjuer med tidigare anställda. Magnus Mörck vill slå ett slag för användningen av officiell statistik inom etnologin och talar om betydelsen av